

**OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW w WARSZAWIE**

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

1. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk”
SCHRON BOJOWY

Punkt Oporu Wzgórze „319” –
OB. NIE UŻYTKOWANY

2. *Czas powstania*

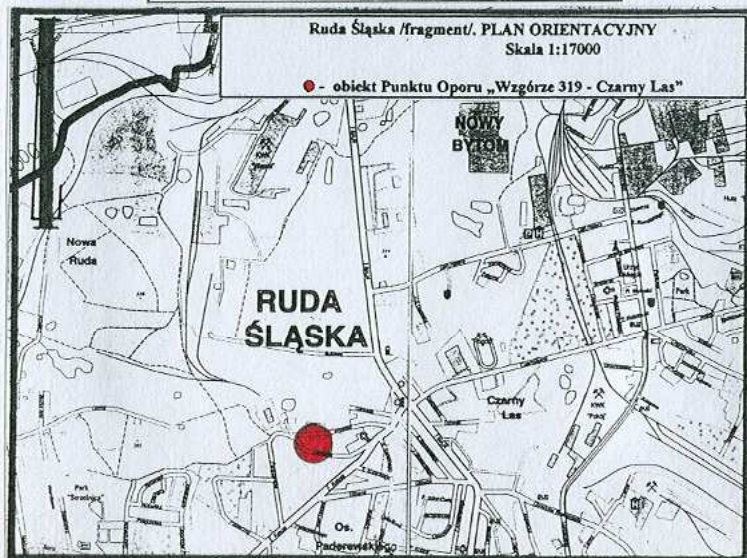
1937 -1938 r

3. *Miejscowość*

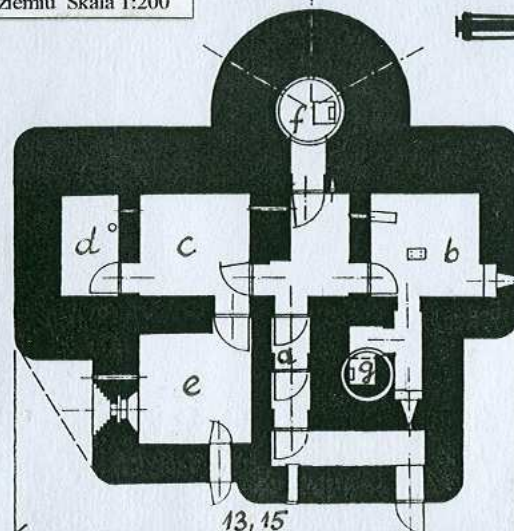
**RUDA ŚLĄSKA –
RUDA BIELSZOWICE**

Widok ogólny z zach.

Rzut w przyziemiu Skala 1:200

4. *Adres*

Schron położony w rejonie zbiegu
ul. Cynkowej i Wysokiej
nr hipoteczny dz. nr
KW

4. *Przynależność administracyjna*

województwo Śląskie
powiat grodzki Ruda Śląska
gmina miasto Ruda Śląska

6. *Poprzednie nazwy miejscowości*

Bielschowitz, Ruda

7. *Przynależność administracyjna
przed 31 grudnia 1998r*

województwo katowickie
gmina miasto Ruda Śląska

8. *Właściciel i jego adres*

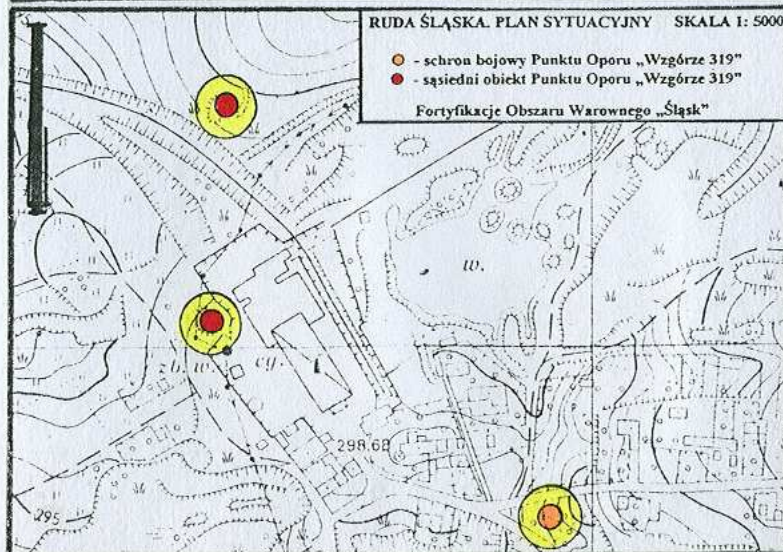
Skarb Państwa – Prezydent
Miasta Ruda Śląska

9. *Użytkownik i jego adres*

Skarb Państwa – Prezydent
Miasta Ruda Śląska

10. *Rejestr zabytków*

Nr
data

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numery i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

Schron posiada warunki do wyeksponowania.

25. Opracował

tekst

mgr inż. Adam Szewczyk

plany, rysunki

mgr inż. Adam Szewczyk

zdjęcia, fotografie

mgr inż. Adam Szewczyk

sierpień – wrzesień 2001 roku

miejsca przechowywania negatywów

mgr inż. Adam Szewczyk

Katowice ul. Tysiąclecia 1/19

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego.

22. Bibliografia

- Denkschrift über die polnische Landbefestigung, Berlin 1941r,
- Sadowski Jan. Przygotowania Centralnego Rejonu Przemysłowego Śląska do obrony w okresie międzywojennym w: Woskowy Przegląd Historyczny 1959r, nr 4
- Zeszyty Tarnogórskie nr 16. Tarnogórskie Sesje Naukowe t.5 – 1993r.
- Kartograficzne udokumentowanie zasobów budownictwa obronnego w Polsce od poł. XVIII w. do 1945r. Województwo katowickie, Warszawa 1998r.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

27. Załączniki

wkładka szt. 3..

Obszar Poręby, Zaborza i Rudy przecinała główna trasa prowadząca z Chorzowa do Gliwic. Biegła przez Zabrze w osi najstarszej na G.Śląsku drogi bitej /Kronprinzen Str./. Druga ważna droga wiodła prostopadle do pierwszej z Rudy do Antonienhütte /Victor Strasse/. Na wysokości Kolonii Schwarzwald trasę tej drogi przecinała szosa z Bielszowic do Friedenshütte dochodząca od zach. do innej drogi prowadzącej do Zabrza. Tereny w okolicach Friedenshütte /Nowego Bytomia/, Kolonii Schwarzwald /Czarny Las/, Bielszowic, Pawłowa i Poręby wyznaczały otwarte rejony z zabudową w zurbanizowanych strefach osiedli i dominujących kompleksów przemysłowych należących do kopalni „Hrabia Franciszek” i „Wolfgang” z koksownią i elektrownią oraz kombinatów na obszarze Wirka /Antonienhütte/ i Nowego Bytomia. Oprócz dużych zakładów, w skrajnej pn-wsch. części Bielszowic funkcjonowały małe cegielnie należące do drobnych przedsiębiorców. W 1921r tereny na pn od Pawłowa i Bielszowic zostały przecięte granicą państwową. Na tym odcinku jej przebieg wyznaczała linia koryta Czarniawki. W wyniku wprowadzonego podziału po stronie niemieckiej znalazło się Zabrze z Zaborzem i Porębą oraz oddalony rejon Bytomia a po polskiej Ruda z Nowym Bytomiem, Czarnym Lasem, Wirkiem, Bielszowicami i Pawłowem. Dla Polski niemiecki obszar wysuniętego na wsch. tzw „klina bytomskiego” wyznaczał strefę zagrożenia. Dla obrony granicy podjęto niezbędne przygotowania. Rozpoczęto je już w czerwcu 1922r bezpośrednio po wkroczeniu Wojsk Polskich na Górny Śląsk. Do obrony granicy została wyznaczona 23 DP. Jej dowódca gen. bryg. dr J.Zajac zaproponował budowę fortyfikacji stałych. Jesienią 1933r w Sztabie Generalnym podjęto właściwe decyzje i od 1933r realizowano program budowy fortyfikacji - w szczególności na kierunkach wylotów głównych tras z Bytomia i od strony Zabrza. Nad opracowaniem projektów czuwał gen. bryg. dr J.Zajac.

c.d na wkładce

Schron bojowy – zlokalizowany na terenie Bielszowic, skrajnie od pn-wsch. Położony wśród łąk, w rozwidleniu dróg - odpowiednio ul. Cynkowej i ul. Wysokiej. Miejsce schronu pozostaje na obrzeżu wzniesienia z łagodnie ukształtowanym spadkiem od strony pd i pd-zach.

Schron powstał w pobliżu dawnej granicy państwowej wyznaczonej na Czarniawce, płynącej w oddaleniu ok. 1800m po stronie pn-zach. Zbudowany został w układzie punktu oporu Wzgórza „319,1”, w jego skrajnej pd. części. Był elementem uzupełniającym obronę zach. przedpola oraz wspierającym zabezpieczenie na kierunku pd. z trasami komunikacyjnymi wiodącymi od strony Zabrza i Bielszowic prowadzącymi do Wirka, Czarnego Lasu i Nowego Bytomia - w ciągu ul. E.Kokota. W sąsiedztwie, od pn-zach, usytuowano silny schron tradytorowy.

Schron : typu ciężkiego, zbudowany w konstrukcji żelbetowej wylewanej, zbrojonej prętami stalowymi \varnothing 10mm w warstwie zewnętrznej oraz \varnothing 20mm w warstwie wewnętrznej - grubość ściany czołowej 1.75m, grubość ścian bocznych ze strzelnicami 1,2m, grubość ściany tylnej i wewnętrznych odpowiednio 1m i 0,5m. Powierzchnie zewnętrzne oraz wewnętrzne ścian nie tynkowane z widocznymi śladami odeskowania. Na wewnętrznych powierzchniach ścian wprowadzone w beton dodatkowe zabezpieczenie przeciwdpryskowe ze stalowej siatki. Od zewnątrz na styku z podłożem ścian i stropu zabezpieczenie z warstwy izolacyjnej wykonane z lepiku. Schron jednokondygnacyjny ze stropem żelbetowym wylewanym, z belkami stalowych wzmocnień przeciwdpryskowych zabudowanych w równych odstępach ok. /co 0,35m/. Pomiedzy belkami na całości wierzchnie pasy uszczelniające z blachy stalowej grubości 5mm. Grubość stropu ok.1,5m. Budowla na rzucie wielokątnym, ukształtowanym dość regularnie z prostokątnym układem boków – z poszerzeniem części zach. oraz wycięciem naroży od strony pn-wsch. i pd-wsch. Od zach, w powiększeniu planu wysunięta i zaokrąglona partia kopuły. Osie budowli ukierunkowane zgodne do stron świata. W punktach wierzchołkowych figury planu zaokrąglenia. W układzie bryły odsłonięte partie widoczne od pn /częściowo/, wsch. i pd /częściowo/. Pozostałe fragmenty budowli obsypane ziemią. W części zach. ponad ukrytą partią stropową wysunięta stalowna kopuła o rzucie pierścienia /o średnicy zewnętrznej \varnothing 1,8m i grubości ścianki 180mm/. W kopule otwory trzech strzelnic pod ckm, w osiach ukierunkowanych na zach, pn-zach, i pd-zach. / od wewnątrz wykonane oznakowanie producenta w dwóch wierszach: **WI 1938r** ¹⁰⁶/₁₃ /. W środkowej części partii stropowej kopuła obserwacyjna o średnicy zewnętrznej \varnothing 1,2 m i grubości ścianki 140 mm/. Oznakowanie producenta w czterech wierszach **ZO NI 1937 990 65**. W odsłoniętej części pn. budowli strzelnica rkm. W części wsch. od strony pn. kolejno – otwór głównego wejścia, otwór kanału wentylacyjnego z opancerzeniem, otwór wyjścia zapasowego. Od pd strzelnica ckm zabezpieczona od góry osłoną płyty stropowej. Przy strzelnicy niewielki otwór zrzutni granatów. W strzelnicach zuskokowania ochronne /po pięć/.

Wnętrze: złożone z kilku pomieszczeń – łamanego przedsionka z kratą przeciwszturmową w otworze głównego wejścia /nieistniejąca/, śluzu gazowej „a”, maszynowni „b”, pomieszczenia załogi „c”, izby dowódcy „d”, izby bojowej „e” oraz komór kopuł - odpowiednio bojowej „f” i obserwacyjnej „g” przy której korytarzyk ze strzelnicą obrony wejścia.

Wposażenie :zachowane w stanie szczątkowym ,

Instalacje : schron posiadał instalację elektryczną zasilaną z własnego agregatu prądotwórczego, instalację łączności zewnętrznej w systemie sieci telefonicznej OWS z doprowadzeniem do izby dowódcy „d”, system łączności wewnętrznej na bazie rur głosowych, instalację filtro-wentylacyjną, instalację wodną – zasadniczo w systemie centralnego układu chłodzenia ckm-ów.

Uzbrojenie : zasadniczo składało się z dwóch ckm. wz. 30, kal 7,92 mm /z jednym na podstawie obrotowej zainstalowanym w kopule pancernej/, co najmniej dwóch rkm wz. 28 kal 7,92 mm,

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
..... m ³ m ²	schron bojowy	obiekt nie użytkowany

18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja

Brak bezpośrednich informacji o pracach.

O wprowadzeniu zabezpieczeń m.in dla ochrony przed dostępem dla osób niepowołanych mogą świadczyć miejsca zamurowane przy niektórych otworach widoczne od zewnątrz /wyloty kanałów wentylacyjnych, strzelnice/.

19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, strop konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)

Schron opuszczony i zdewastowany

Z uwagi na wytrzymałość konstrukcji stan zachowania budowli stosunkowo dobry.

Obiekt wykazuje

- silną korozję stalowych elementów wzmocnienia i zabezpieczenia stropu oraz obudowy kanałów wentylacyjnych
- znaczne zanieczyszczenie wnętrza z zalegającymi śmieciami, zabrudzenia na ścianach wewnętrznych i zewnętrznych

Ze schronu demontowano pozostałości wyposażenia /pancerne skrzydła drzwiowe, elementy strzelnic, osłony kanałów wentylacyjnych, krzeselka, stoliki, rury instalacyjne, instalacje/.

20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Uporządkowanie terenu w otoczeniu dla należytego wyeksponowania schronu. Usunięcie smieci. Wykonanie elementarnej konserwacji budowli z oczyszczeniem ścian. Obiekt wymaga zachowania w formie świadka. Niezbędna popularyzacja podstawowych informacji o schronie w przewodnikach.

1. <i>Miejscowość</i> RUDA ŚLĄSKA – RUDA BIELSZOWICE	2. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” Punkt Oporu Wzgórze „319” – SCHRON BOJOWY OB. NIE UŻYTKOWANY /9/	3. <i>Zawartość wkładki</i> ciąg dalszy punktu 12 - historia obiektu ilustracje
--	---	--

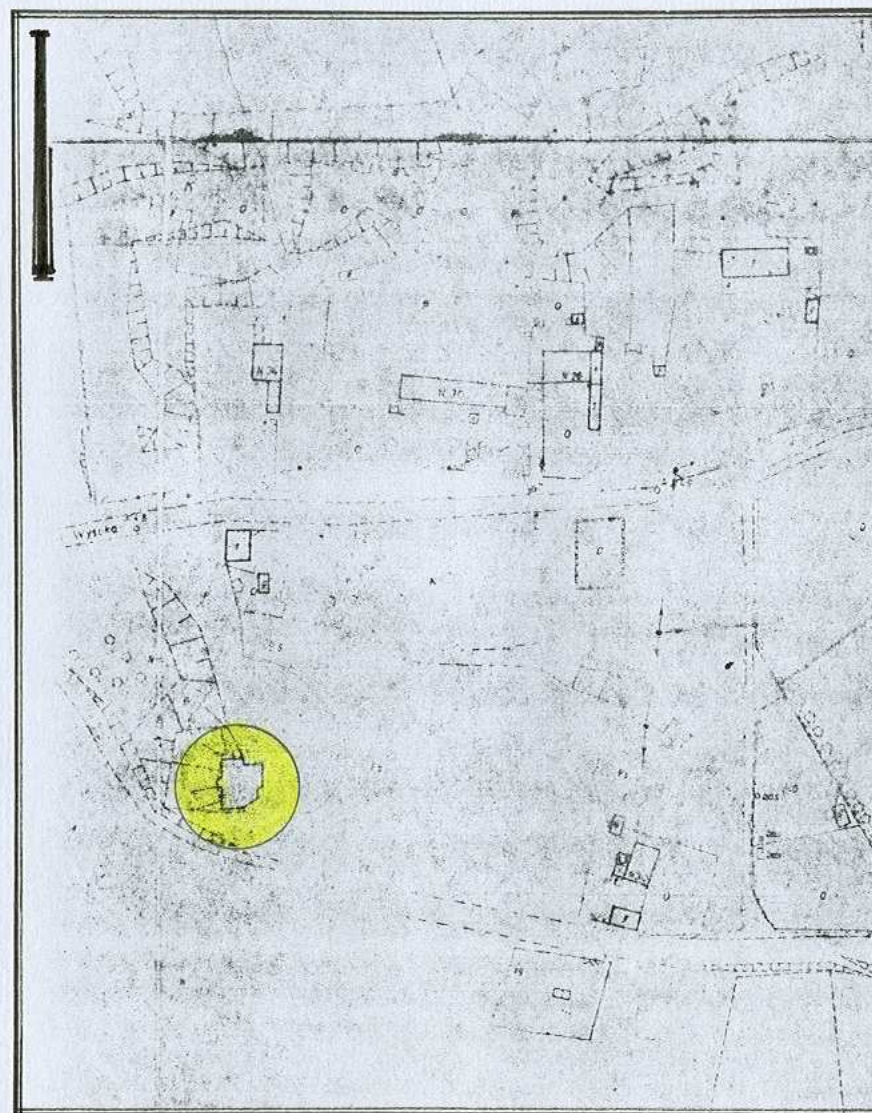
c.d historii

Dojście Hitlera do władzy decydowało o przyspieszeniu realizacji prac. W kolejnych etapach oddawano nowe schrony m.in na terenie Rudy gdzie budowano umocnienia dla zabezpieczenia głównych kierunków wylotowych od strony Zaborza i Poręby. Nad opracowaniem projektów czuwał płk Jan Sadowski i płk W.Klaczyński. Od wiosny 1936r za budowę fortyfikacji odpowiadał płk. J.Sadowski – nowy dowódca 23DP. Pod jego nadzorem prowadzono roboty m.in na terenach Bielszowic i Czarnego Lasu dla powiązania fortyfikacji w jednolitym pasie umocnień, aż po Kochłowice. Główne etapy w tych pracach zostały zamknięte w okresie 1937r i 1938r gdy powstały kolejne punkty oporu – m.in Wzgórze „319” w pobliżu Nowego Bytomia, z nazwą od wzniesienia znajdującego się przy drodze z Rudy. Schrony rozmieszczono z dwóch stron tej drogi i zakończeniem ufortyfikowanej strefy przy cegielni bielszowickiej. Budowle powstawały według indywidualnych projektów. Zawierały najczęściej parę kopuł i strzelnice ckm. Posiadały jedną kondygnację. Oprócz tego typu schronów postawiono dwa tradytory i powtarzalne budowle pozorujące duże schrony. Na tyłach punktu oporu usytuowano zespół zaplecza koszarowego z kolejnymi schronami. W tym etapie robót, przy budowie schronów wykorzystywano kopuły pancerne jeszcze z 1936r wyprodukowane w Zakładach Hutniczo – Metalowych w Ostrowcu Świętokrzyskim. Na etapie budowy schronów Wzgórza „319” wprowadzono numerację dla obiektów - 26, 27, 28, 29a, 29b, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 42, 42a, 44, 45, 54. Aktualnie brak jest możliwości odniesienia numerów gdyż zastosowany porządek obejmował także schrony w międzypolach punktów oporu. Zasadniczy etap prac budowlanych przy fortyfikacjach „Wzgórze 319” wykonano w 1937r. Za wykonanie odpowiadał kpt. Szmidt /kierownik budowy/ i płk. Jerzy Sochocki /kierownik robót nr 23/. Nad całością czuwał dowódca 23 DP płk Jan Sadowski. W 1938 r roboty kontynuowano ale w schronach montowano już kopuły wykonane w Zakładach Wspólnoty Interesów S.A – od 1936r ich głównym udziałowcem był Skarb Państwa Polskiego. Z grupy 5 schronów Wzgórza „319” trzy obiekty zlokalizowano na polach Bielszowic. Od tej strony fortyfikacje tworzyły bezpieczną zaporę w sąsiedztwie granicy a oprócz tego zabezpieczały trasy komunikacyjne. Skrajnie od pd. usytuowano schron dla zabezpieczenia kierunku od strony szosy bielszowickiej. Jego główna strzelnica ckm została skierowana na pd. Dla obrony czołowej, od zach. schron uzyskał kopułę pancerną z zainstalowanym ckm na ruchomej podstawie. Z dwóch kopuł, zamontowanych w schronie, główną o sygnaturze **WI – 1938** ¹⁰⁶/₁₃, wyprodukowano w zakładach „Wspólnoty Interesów” S.A a obserwacyjną o sygnaturze **ZO NI 1937 990/65** w Zakładach Hutniczo – Metalowych w Ostrowcu Świętokrzyskim. W niewielkim oddaleniu od schronu rozstawiono dwa inne obiekty należące do umocnień punktu oporu Wzgórze „319”. Dysponowały większą siłą ognia. W 1938r umocnienia punktu oporu uzyskały stan gotowości. Prace nad rozbudową systemu prowadzono były konsekwentnie do 1939r. Łącznie powstało dziewięć punktów oporu w pasie umocnień ciągnącym się od Przeczyc do Gostynki - liczącym przeszło 60 km. Dowódcą pozycji został płk J. Sadowski. W marcu 1939r śląskie fortyfikacje podporządkowano armii „Kraków” /z Grupą Operacyjną „Śląsk” w składzie dowodzoną przez gen. J.Sadowskiego/. Obsadę schronu jak i wszystkich obiektów fortyfikacyjnych Punktu Oporu Wzgórze „319” stanowili żołnierze 5 kompanii specjalnej ckm i 11 kompanii strzeleckiej IV batalionu specjalnego „fortecznego” 73 pułku piechoty pod dowództwem mjr Jana Stefana Witkowskiego. W dniach poprzedzających wybuch wojny na odcinku Karol Emanuel – Pawłów odnotowano liczne incydenty graniczne wywołane przez niemieckie bojówki dywersyjne. Do strzelaniny doszło m.in w Bielszowicach przy gliniance. Nocą z 31 sierpnia na 1 września kilkusetosobowy oddział Freikorpsu przekroczył granicę od strony Zabrza zajmując koksownię i elektrownię przy kopalni „Wolfgang”. Część bojówki dotarła do cegielni w Czarnym Lesie. W dniu następnym, w godzinach popołudniowych oddział Freikorpsu został rozbity i zlikwidowany. W nocy z 2 na 3 września z uwagi na panującą na froncie sytuację schrony należące do fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” zostały rozbite i opuszczone. Stan taki utrzymywał się w okresie okupacji. W pierwszych latach powojennych niektóre obiekty dawnego punktu oporu Wzgórze „319” były traktowane jako budowle przydatne dla celów wojskowych. Okresowo przeprowadzano ich konserwację z zabezpieczeniem smarem stalowych elementów wyposażenia. W następnym okresie dawne schrony bojowe były obiektami opuszczonymi i coraz bardziej narażonymi na dewastację. Stan taki utrzymuje się do chwili obecnej.

Do zespołu projektantów schronów należał płk Jan Sadowski, płk W. Klaczyński

Widok ogólny od strony północnej
Widok ogólny od strony północno - wschodniej

Fragment planu sytuacyjnego Rudy Śląskiej z miejscem schronu
Skala 1:2000

WKŁADKA DO KARTY EWIDENCYJNEJ ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA**ZAŁĄCZNIK NR 2**

1. <i>Miejscowość</i> RUDA ŚLĄSKA – RUDA BIELSZOWICE	2. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” Punkt Oporu Wzgórze „319” – SCHRON BOJOWY OB. NIE UŻYTKOWANY /9/	3. <i>Zawartość wkładki</i> ilustracje
--	---	---

Widok ogólny od strony wschodniej

Widok ogólny od strony południowo - wschodniej

Widok partii wsch. od strony pd-wsch.
Widok partii stropowej z kopułą obserwacyjną

Widok partii zach. ze strzelnicą ckm.
Kopuła bojowa

1. <i>Miejscowość</i> RUDA ŚLĄSKA – RUDA BIELSZOWICE	2. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” Punkt Oporu Wzgórze „319” – SCHRON BOJOWY OB. NIE UŻYTKOWANY /9/	3. <i>Zawartość wkładki</i> ilustracje
--	---	--

Izba bojowa „e”. Strzelnica ckm.

Pomieszczenie maszynowni. Strzelnica rkm.

Strzelnica obrony wejścia. Widok wewnętrzny.

Wejście do komory pod kopułą „f”.

Przedśionek. Obudowa kanału wentylacyjnego.